

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

**Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра психології, філософії та суспільних наук**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор навчально-наукового
гуманітарного інституту

Сергій ГУБАРЄВ

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

(шифр та найменування галузі знань)

спеціальність 053 Психологія

(шифр та найменування спеціальності)

освітньо-професійна програма Психологія

(назва однієї або декількох)

форма(и) навчання денна та заочна

КИЇВ 2024

РОЗРОБНИК силябусу (кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук)

_____ Марія ШЕПЕЛЬОВА
(підпис)

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, філософії та суспільних наук

Протокол № 19 від 13.06.2024

Завідувач кафедри _____ Лариса ТАРАСЮК
(підпис)

Гарант освітньо-професійної програми 053 Психологія
(кандидат психологічних наук, доцент)

_____ Олена Дубчак
(підпис)

Рецензії/відгуки (зазначити від кого, за наявності)

1. Загальна інформація про навчальну дисципліну	
1. Назва навчальної дисципліни, код в ОПП	Порівняльна психологія, ОК 2.1. в ОПП
2. Статус навчальної дисципліни	Обов'язкова дисципліна циклу професійної підготовки
3. Рік навчання, семестр у якому викладається дисципліна	1-й рік навчання, 1 семестр
4. Обсяг навчальної дисципліни (кількість кредитів, загальна кількість годин (аудиторних за видами занять, самостійної роботи здобувача вищої освіти)	4 кредити ЄКТС (120 год), з них: 40 год аудиторного навантаження (20 год лекційних, 20 год семінарських занять) та 80 год самостійної роботи.
5. Вид підсумкового (семестрового) контролю	екзамен
6. Інформація про консультації	За запитом здобувача вищої освіти в онлайн форматі
7. Мова викладання	українська
8. Прізвище, ім'я, по батькові викладача (науковий ступінь, вчене звання, посада)	Шепельова Марія Володимирівна (кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук)
9. Контактна інформація викладача	shepelova.mariia@tnu.edu.ua
2. Опис навчальної дисципліни	
Анотація дисципліни	Вивчення дисципліни дає можливість здобувачеві вищої освіти ознайомитися з загальною характеристикою психічної діяльності людини та тварин та її розвитком в онтогенезі; ознайомитися основними стадіями філогенетичного розвитку психіки.
Мета, завдання та цілі вивчення дисципліни	Мета вивчення дисципліни: розкрити зміст порівняльної психології як галузі психологічної науки, розглянути загальну характеристику психічної діяльності людини та тварин, розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі, ознайомити студентів з основними формами та механізмами поведінки тварин, розглянути еволюційний розвиток психіки, розкрити основні стадії філогенетичного розвитку психіки, сприяти формуванню загальної

	<p>психологічної культури студентів, їхньої готовності до професійної діяльності.</p> <p>Основними завданнями вивчення дисципліни «Порівняльна психологія (антропологія та зоопсихологія)» є:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формування уявлень про зміст порівняльної психології як галузі психологічної науки; ● аналіз психічної діяльності людини та тварин, розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі; ● ознайомлення з основними формами та механізмами поведінки тварин; ● визначення специфіки елементарного мислення та комунікативної поведінки тварин; ● ознайомлення з еволюційним розвитком психіки, стадіями філогенетичного розвитку психіки; ● розвиток професійного мислення студентів, набуття ними досвіду використання психологічних знань для вирішення конкретних завдань навчальної та майбутньої професійної діяльності; ● сприяння професійному самовизначенню студентів і набуттю ними професійної ідентичності фахівця з психології.
Пререквізити	—
Постреквізити	Соціальна психологія
Формат проведення дисципліни	<p>Під час навчання використовуються наступні форми та методи: презентації, бесіди і дискусії, індивідуальні науково-дослідні завдання, розв'язання психологічних задач.</p> <p>Віртуальне навчальне середовище, яке використовуватиметься у разі роботи в дистанційному режимі - Google Classroom.</p>

	У дистанційному режимі лекції / семінарські заняття будуть проведені за допомогою програм електронної комунікації Google Meet. Поточна комунікація з викладачем здійснюється через Classroom та корпоративну пошту.
--	---

1. Перелік компетентностей, яких набувають здобувачі вищої освіти при вивченні навчальної дисципліни.

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні та спеціальні компетентності, що формуються у процесі вивчення дисципліни:

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 5. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

СК 1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК 3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

2. Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми.

ПР 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР 4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР 7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

3. Тематика та зміст навчальної дисципліни.

Номер та назва розділу, теми, перелік основних питань	Вид навчального заняття	Форми і методи контролю знань	Кількість годин
Тема 1. Предмет, завдання, методи порівняльної психології. Порівняльна психологія як галузь психологічної науки.	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2

Предмет та завдання порівняльної психології. Історія становлення і розвитку порівняльної психології. Зв'язок зоопсихології з етологією, фізіологією вищої нервової діяльності. Методологічні принципи порівняльної психології. Основні поняття порівняльної психології. Методи вивчення психіки людини та тварин.			
	семінар	Поточний; презентація доповідей; виконання письмових завдань	2
Тема 2. Загальна характеристика психічної діяльності людини та тварини. Вроджена і набута поведінка. Поняття інстинкту. Мінливість інстинктивної поведінки та її зв'язок з процесами навчіння. Типи пристосування до змін навколишнього середовища. Зовнішні та внутрішні чинники інстинктивної поведінки. Структура інстинктивної поведінки: пошукова і завершальна фази. Пластичність інстинктивної поведінки. Научіння та його роль у розвитку психіки. Загальна характеристика основних типів навчіння. Облігатне та факультативне навчіння. Значення позитивного та негативного підкріплення у процесі навчіння. Інструментальне навчіння (навчіння методом «спроб і помилок»). Оперантна і реактивна поведінка у інструментальному навчінні.	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Поточний; презентація доповідей; інд. опитування	2
Тема 3. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі. Вроджене і набуте в індивідуальному розвитку поведінки. Вроджене і набуте в пренатальному розвитку поведінки. Порівняльний аналіз розгляду рухової активності зародків. Пренатальний розвиток сенсорних здібностей і елементів спілкування. Ембріогенез і розвиток психічного відображення. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин. Постембріональний розвиток поведінки в зріло- і незріло-народжуваних хребетних. Значення турботи про потомство у постнатальному розвитку тварин. Інстинктивна поведінка в ранньому постнатальному періоді. Вроджене впізнавання і ранній досвід. Пізнавальні аспекти ранньої постнатальної поведінки. Розвиток психічної діяльності в ювенільному (ігровому) періоді. Вдосконалювання рухової активності в іграх тварин. Значення спільних ігор для дорослої поведінки.	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Поточний; презентація доповідей; колоквіум	2

<p>Тема 4. Основні форми поведінки тварин. Репродуктивна поведінка, шлюбні церемонії та піклування про потомство. Стадії циклу розмноження. Способи розпізнавання шлюбних партнерів. Механізми статевої вибірковості. Впізнавання власного потомства у тварин. Територіальна поведінка. Домінування та ієрархія. Основні типи домінування. Ігрова та дослідницька поведінка. Види дослідницької поведінки. Агресивна поведінка та агресія. Основні види реакції на небезпеку. Природа агресії. Угруповання, популяції та міграції тварин. Ефект групи. Скупчення тварин, типи скупчень тварин. Типи об'єднань тварин залежно від індивідуального розпізнавання особин. Організація угруповань ссавців. Полігамна та моногамна родина. Популяції тварин. Регуляція щільності популяції. Міграції тварин. Регулярні та нерегулярні міграції.</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Опрацювання презентацій, доповідей; виконання письмових завдань	2
<p>Тема 5. Механізми поведінки тварин. Індивідуальна пам'ять та навчіння. Вплив гормонів і подразників на поведінку тварин. Конфліктна поведінка тварин. Вплив незвичних стимулів на поведінку тварин. Навчіння і пам'ять. Звикання (габітуація) та сенситация як найпростіші форми навчіння. Форми навчіння, не пов'язані з підкріпленням: латентне навчіння, імітаційне навчіння (наслідування і вікарне навчіння), евристичне навчіння, імпринтинг (закарбування). Генетична пам'ять. Філогенетичні рівні пам'яті.</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Опрацювання презентацій, доповідей; виконання письмових завдань.	2
<p>Тема 6. Елементарне мислення тварин. Мислення людини та розумова діяльність тварин. Поняття інтелекту, функції інтелекту. Поняття мислення тварин. Ознаки прояву зародків мислення у тварин. Основні напрями дослідження елементів мислення у тварин. Основні уявлення про мислення тварин. Експерименти з вивчення мислення тварин. Поняття про «емпіричні закони» і елементарні логічні задачі.</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2

	семінар	Тестування, презентація доповідей; колоквіум	2
<p>Тема 7. Комунікативна поведінка тварин. «Мова» тварин та мова людини. Загальноприйняті уявлення про структуру видоспецифічних мов тварин. Основні категорії сигналізації більшості видів тварин. Особливості природних мов високоорганізованих тварин. Здатність тварин до символізації. Проблема «рахунку» у тварин. Основні ознаки здатності тварин до символізації. Навчання тварин мов-посередників.</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Опитування, опрацювання презентацій, доповідей; презентація доповідей.	2
<p>Тема 8. Еволюційний розвиток психіки. Концепції еволюції психіки: філософська концепція панпсихізму, концепція біопсихізму, концепція анімалопсихізму, концепція нейропсихізму, концепція антропсихізму. Поняття психіки та передумови її розвитку. Відображення як властивість, притаманна всій живій матерії. Стадії розвитку психіки у процесі філогенезу. Напрями еволюції нервової системи. Типи нервової системи залежно від рівня її еволюційного розвитку. Порівняльна характеристика нервової системи на різних етапах філогенезу. Класифікація стадій розвитку психіки за О. М. Леонтьєвим (елементарна сенсорна психіка, перцептивна психіка, стадія інтелекту).</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Опрацювання презентацій, доповідей; виконання письмових завдань.	2
<p>Тема 9. Характеристика філогенетичних стадій розвитку психіки. Елементарна сенсорна психіка. Характеристика нижчого та вищого рівня елементарної сенсорної психіки. Подразливість як допсихічна форма реакції організму на середовище. Чутливість як психічна форма реакції організму на середовище. Перцептивна психіка. Характеристика нижчого та вищого рівня перцептивної психіки. Стадія інтелекту. Характеристика нижчого та вищого рівня стадії інтелекту. Інтелектуальна поведінка як верхівка психічного розвитку тварин. Маніпулювання як основа інтелектуальної поведінки. Двофазність інтелектуальної дії.</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2
	семінар	Опрацювання презентацій, доповідей; виконання письмових завдань.	2
<p>Тема 10. Еволюція психіки і антропогенез. Проблема походження свідомості. Проблема походження трудової діяльності. Предметна діяльність мавп. Передтрудова предметна діяльність мавп. Знаряддя тварин і знаряддя</p>	лекція	Поточний; усний метод (опитування)	2

праці людини. Матеріальна культура та біологічні закономірності. Проблема зародження суспільних відносин і членороздільного мовлення. Демонстраційне маніпулювання. Мова тварин та членороздільне мовлення людини. Формування людської мови.	семінар	Тестування; виконання письмових завдань.	2
--	---------	--	---

4. Організація самостійної роботи студентів

Самостійна робота студентів (СРС) передбачає оволодіння студентом навчальним матеріалом передбаченим тематичним планом дисципліни, самостійне опрацювання тем навчальної дисципліни у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, а також передбачає підготовку до усіх видів контролю. Навчальний матеріал дисципліни передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи вноситься в перелік питань підсумкового контролю який опрацьовувався при проведенні аудиторних занять.

№ з/п	Зміст завдання	Форма звітності
1.	Тема 1. Предмет, завдання, методи порівняльної психології. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти термінологічний словник.	Термінологічний словник
2.	Тема 2. Загальна характеристика психічної діяльності людини та тварини. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти її опорно-логічну схему.	Опорно-логічна схема
3.	Тема 3. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти термінологічний словник.	Термінологічний словник
4.	Тема 4. Основні форми поведінки тварин. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти її опорно-логічну схему.	Опорно-логічна схема
5.	Тема 5. Механізми поведінки тварин. Індивідуальна пам'ять та навчання. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти термінологічний словник.	Термінологічний словник
6.	Тема 6. Елементарне мислення тварин. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти її опорно-логічну схему.	Опорно-логічна схема
7.	Тема 7. Комунікативна поведінка тварин. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти термінологічний словник.	Термінологічний словник
8.	Тема 8. Еволюційний розвиток психіки. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти її опорно-логічну схему.	Опорно-логічна схема
9.	Тема 9. Характеристика філогенетичних стадій розвитку психіки.	Термінологічний словник

	Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти термінологічний словник.	
10.	Тема 10. Еволюція психіки і антропогенез. Опрацювавши тему за підручником і першоджерелами, укласти її опорно-логічну схему.	Опорно-логічна схема

Теми есе, рефератів:

1. Виникнення та розвиток психіки у нижчих тварин.
2. Розвиток психіки у хребетних тварин.
3. Особливості психічної діяльності вищих тварин.
4. Відмінності психіки людини і тварин.
5. Походження та розвиток свідомості людини.
6. Свідомість та несвідоме. Історія розвитку порівняльної психології
7. Виникнення та розвиток психіки
8. Розвиток свідомості людини
9. Основні форми поведінки тварин
10. Механізми поведінки тварин
11. Інстинкт як основа життєдіяльності тварин
12. Індивідуальна пам'ять та навчіння
13. Навчіння та його роль в розвитку психіки
14. Елементарне мислення у тварин
15. Комунікативна поведінка тварин
16. Характеристика відмінностей психіки людини та тварини
17. Анімалотерапія
18. Особливості співіснування людей та тварин
19. Зоопсихологічні та порівняльно-психологічні дослідження в Україні та світі
20. Характеристика методів дослідження в зоопсихології
21. Особливості психічних функцій у тварин
22. Проблема девіантних стосунків між людиною і твариною
23. Сучасні психологічні проблеми біоетики

5. Технічне та програмне забезпечення (обладнання).

Кожному здобувачу потрібно доєднатися до навчального середовища Google Classroom, оскільки там розміщуються навчальні матеріали, проводиться тестування, ведеться журнал оцінювання навчальних досягнень, є можливість для листування з викладачем.

У режимі дистанційного навчання - вивчення курсу додатково передбачає приєднання кожного здобувача вищої освіти до програми Google Meet (для занять у режимі відеоконференцій). У цьому випадку здобувач має самостійно потурбуватися про якість доступу до інтернету. Для роботи в дистанційному форматі потрібні ноутбук / персональний комп'ютер / мобільний пристрій (телефон, планшет) з підключенням до Інтернет для:

- комунікації та опитувань,
- виконання домашніх завдань,
- виконання завдань самостійної роботи,

- проходження тестування (поточний, підсумковий контроль) тощо.

6. Політика дисципліни.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання завдань відбувається за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Списування під час контрольних робіт заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час онлайн-тестування та підготовки практичних завдань під час заняття.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватися в онлайн/змішаній формах за погодженням із керівником курсу.

7. Система оцінювання та вимоги.

Здобувач допускається до складання екзамену з дисципліни, якщо ним повністю виконані всі види робіт, передбачені програмою навчальної дисципліни.

У разі, коли протягом навчального семестру до початку підсумкового (семестрового) контролю, визначеного навчальним планом, здобувач набрав менше балів, ніж зазначено у програмі навчальної дисципліни (менше 36 балів), відбувається недопуск здобувача до складання підсумкового (семестрового) контролю.

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового (семестрового) контролів, є такі:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені програмою навчальної дисципліни;

- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих нормативних джерелах, вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;

- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);

- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;

- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів

Засвоєння матеріалу оцінюється за 100-бальною шкалою, шкалою ЄКТС та національною шкалою.

Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на практичних, семінарських заняттях, результати самостійної роботи здобувачів) проводити за критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

- 0% завдання не виконано;
- 40% - завдання виконано частково або невчасно, а відповідь містить суттєві помилки методичного характеру,
- 60% завдання виконано повністю, але невчасно, а відповідь містить суттєві помилки у розрахунках або в методиці;
- 80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте відповідь містить окремі несуттєві недоліки (розмірності, висновки, оформлення тощо);
- 100% завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

Значення оцінки

Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за стобальною шкалою	Оцінка за національною шкалою	Значення оцінки
A	90-100	відмінно	Відмінно-відмінний рівень знань (умінь) В межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	80-89	добре	Дуже добре -рівень знань достатньо високий (умінь) В межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-79	добре	Добре - в цілому добрий рівень знань (умінь) З незначною кількістю помилок
D	69-74	задовільно	Задовільно -посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68	задовільно	Достатньо мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	30-59	незадовільно	Незадовільно - потрібно додатково працювати для отримання позитивної оцінки
F	1-29	незадовільно	Незадовільно - необхідна серйозна подальша робота вивченням курсу з повторним

Види контролю:

Поточний контроль відбувається впродовж вивчення дисципліни на семінарських та практичних заняттях у формі: семінарів.

Підсумковий контроль відбувається у формі іспиту (питання для підготовки наведено у Додатку).

Розподіл балів за видами діяльності:

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	кількість одиниць	максимальна кількість балів	Форма контролю
Робота на семінарському занятті	5	10	50	Екзамен
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	
Разом			60	
Розрахунок балу за курс: 60+40 = 100				

8. Рекомендовані джерела інформації:

Рекомендовані джерела інформації до теми (основна література; допоміжна література; інформаційні ресурси в мережі Інтернет)

Основна література

1. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія: підручник. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 508 с.
2. Крюкова М. А. Порівняльна психологія (зоопсихологія) (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра факультету психології, політології та соціології. Одеса: Фенікс, 2021. 31 с.
3. Легедзевич Г. Я., Закалик Г. М. Порівняльна психологія та психофізіологія. Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2021. 287 с.
4. Москалець В. П. Зоопсихологія і порівняльна психологія: підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с.
5. Панчук Н. П. Порівняльна психологія: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2019. 206 с.
6. Freeberg T., Ridley A., d'Ettorre P. The Routledge International Handbook of Comparative Psychology. Taylor and Francis, 2022. 416 p. URL: <https://www.perlego.com/book/3590292/the-routledge-international-handbook-of-comparative-psychology-pdf>
7. Papini M. Comparative Psychology. Evolution and Development of Brain and Behavior. Routledge, 2020. 656 p. URL: <https://www.perlego.com/book/1693505/comparative-psychology-evolution-and-development-of-brain-and-behavior-3rd-edition-pdf>

Допоміжна література

1. Губко О. Т. Основи зоопсихології. Навчальний посібник / За ред. С. І. Болтівця. К.: Світогляд, 2006. 190 с.
2. Корж О.П. Етологія тварин. Суми: Університетська книга, 2016. 236 с.
3. Помогайбо В. М., Петрушов А. В., Власенко Н. О. Основи антропогенезу: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2015. 144 с. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6330/1/Основи%20антропогенезу_підручн_к.pdf
4. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Словник-довідник з психології. К.: Каравела, 2016. 320 с.
5. Туриніна О. Л., Сердюк Л. З. Порівняльна психологія: навч. посібник. К.: МАУП, 2005. 228 с.
6. Чайченко Г.М. Поведінка та психіка тварин. К.: Київський ун-т, 2000. 199 с.

7. Шевців М. В., Філоненко М.М. Зоопсихологія з основами етології: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 242 с.
8. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності: монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 204 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742710>
9. Яцина О.Ф. Зоопсихологія: Навчально-методичний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. 144 с.
10. O'Connell C. Wild Rituals. Chronicle Books LLC, 2021. 264 p. URL: <https://www.perlego.com/book/1841553/wild-rituals-10-lessons-animals-can-teach-us-about-connection-community-and-ourselves-pdf>
11. Weiss, B. Natural Behavior. Universal-Publishers, 2018. 144 p. URL: <https://www.perlego.com/book/3258971/natural-behavior-the-evolution-of-behavior-in-humans-and-animals-using-comparative-psychology-and-behavioral-biology-pdf>

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. URL: appspsychology.org.ua
2. Вчені записки Таврійського національного університету: серія Психологія. URL: www.vernadskyjournals.in.ua
3. Доісторичні тварини, які жили на території України. Про Україну! URL: https://www.youtube.com/watch?v=2MwO-Ta_tSY
4. Перетворення: наука змін. BBC. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Uxpjfwp_6nM&list=PLr_0qRb7t31A9I36UBoqhaVY_IBHw8DWF&index=12
5. Планета горобців. UA documental. URL: https://www.youtube.com/watch?v=LN2ZLsl2I&list=PLr_0qRb7t31A9I36UBoqhaVY_IBHw8DWF&index=13
6. Психологічний часопис. URL: apsijournal.com

Питання до курсу

1. Предмет і завдання порівняльної психології.
2. Спільне і відмінне між порівняльною психологією, зоопсихологією та етологією.
3. Основні питання, які вивчає порівняльна психологія.
4. Методи вивчення психіки тварин і людини.
5. Зміст поняття «імпринтинг».
6. Уроджена і набута поведінка.
7. Поняття інстинкту.
8. Внутрішні чинники інстинктивної поведінки.
9. Відмінності інстинктивної і набутої поведінки.
10. Зовнішні чинники інстинктивної поведінки.
11. Фази інстинктивної поведінки.
12. Уроджений пусковий механізм.
13. Пластичність інстинктивної поведінки.
14. Охарактеризуйте ключові подразники.
15. Вироблення умовного рефлексу в досліджах І. Павлова.
16. Оперантна поведінка в досліджах Б. Скінера.
17. Научіння. Загальна характеристика процесу научіння.
18. Види научіння.
19. Роль наслідування у становленні психіки.
20. Розвиток психічної діяльності у пренатальному періоді.
21. Пренатальний розвиток рухової активності.
22. Пренатальний розвиток сенсорних можливостей.
23. Пренатальний розвиток елементів спілкування.
24. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин.
25. Ранні форми научіння.
26. Сутність дресирування.
27. Поняття навички.
28. Поняття звикання.
29. Сутність імітації як процесу научіння.
30. Ранні форми спілкування.
31. Дослідницька поведінка та орієнтація.
32. Розвиток психічної діяльності в ювенільному періоді.
33. Пізнавальне значення ігрової активності.
34. Порівняльнопсихологічні аспекти ігор тварин і людей.
35. Репродуктивна поведінка тварин і статевий відбір.
36. Репродуктивні цикли у тварин.
37. Піклування про потомство у тварин.
38. Угруповання тварин, їх ознаки.
39. Скупчення тварин.
40. Територіальна поведінка.
41. Домінування та ієрархія.
42. Дослідницька поведінка.
43. Агресивна та альтруїстична поведінка.
44. Поведінка в конфліктних ситуаціях.
45. Популяція та їх структура.
46. Індивідуальна дистанція та індивідуальна ділянка.
47. Міграції тварин.
48. Поняття спонування. Моделі мотиваційної поведінки тварин.

49. Міжпопуляційні взаємодії.
50. Фізіологічні основи мотивації.
51. Генотип і фенотип поведінки.
52. Феномени генетичної та індивідуальної пам'яті.
53. Пам'ять і навчіння як функції головного мозку.
54. Роль генотипу у формування здатності до розумової діяльності.
55. Структурно-функціональні основи пам'яті.
56. Види пам'яті.
57. Залежність мозку від властивостей зовнішнього середовища.
58. Форми індивідуальнопристосувальної діяльності.
59. Диференційовані умовні рефлекси.
60. Визначення поняття «мислення тварин».
61. Вивчення здібностей тварин до узагальнення та абстрагування.
62. Опис «інсайту» в досліджах В. Келера.
63. Індивідуальні відмінності в когнітивних здібностях тварин.
64. Здатність тварин до символізації.
65. Регуляція довільної поведінки.
66. Організованість поведінки та індивідуальна дистанція.
67. Взаємодія індивідів у спільнотах.
68. Основні концепції періодизації психічного розвитку у філогенезі.
69. Психічний розвиток на стадії елементарної сенсорної психіки.
70. Психічний розвиток на стадії перцептивної психіки.
71. Проблема інтелекту тварин.
72. Елементи свідомості тварин.
73. Здатність тварин до самовпізнання.
74. «Соціальні знання» і життя у спільнотах.
75. Елементи еволюції нервової системи та їх зв'язок з еволюцією поведінки.
76. Шлях до людини: роль середовища і поведінки.
77. Відмінності спільнот тварин і людської спільноти.
78. Чинники становлення сім'ї людини.
79. Становлення та розвиток мови людини.
80. Сучасні демографічні проблеми людства.